

www.aston.te.ua

**ЗОВНІШНЄ
НЕЗАЛЕЖНЕ
ОЦІНЮВАННЯ**

2023

Олеся КАЛИНИЧ

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

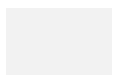
Посібник для підготовки до ЗНО

Видання 3-є, виправлене, доповнене

*Модульно-компетентнісний
підхід (40 тематичних блоків)*

- ◆ Відповідає чинній програмі ЗНО
- ◆ Весь навчальний курс у 40 тематичних блоках
- ◆ Необхідні компетентності
- ◆ Типові тестові завдання з усіх тем
- ◆ Асоціативний зоровий ряд до кожного твору (живопис, кіно, скульптура, архітектура)
- ◆ Марковані тексти з виокремленими художніми засобами та схеми
- ◆ Паспорт кожного твору
- ◆ Теорія літератури в таблицях з прикладами
- ◆ Довідкові матеріали
- ◆ Відповіді до всіх тестових завдань

Тернопіль
Астон
2022

УДК 811.161.2+821.161.2](079.1)

К17

Навчальне видання

КАЛИНИЧ Олеся Василівна

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Посібник для підготовки до ЗНО

Головний редактор *Іван Білах*

Художник *Любомир Бейгер*

Редагування *Марія Жук*

Коректування *Леся Бутрин*

У виданні використані ілюстрації з інтернет-видань, що розміщені у вільному доступі.

Формат 60×84/8.

Ум. друк. арк 51,38. Обл.-вид. арк. 23,7.

ТзОВ «Видавництво Астон» 46006, м. Тернопіль, вул. Гайова, 8

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів

видавничої справи ТР №28 від 09.06.2005 р.

www.aston.te.ua, e-mail: tovaston@gmail.com

Калинич О.

К17 Українська література : посібник для підготовки до ЗНО. / О. Калинич. —
Тернопіль : Астон, 2022. — 400 с. : іл.

ISBN 978-966-308-807-5

Посібник містить теоретичний матеріал і завдання в тестовій формі різного рівня складності з української літератури, а також зорові асоціативні ряди візуального мистецтва.

Посібник укладено відповідно до чинних програм з української літератури для закладів загальної середньої освіти та програми ЗНО. Він призначений для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з української літератури.

Для старшокласників, вступників до вищих навчальних закладів, учителів і всіх, хто цікавиться українською літературою.

УДК 811.161.2+821.161.2](079.1)

ISBN 978-966-308-807-5

© Калинич О., 2022

© ТзОВ «Видавництво Астон», 2022

ЗМІСТ

ЗАМІСТЬ ВСТУПУ	7
----------------------	---

УСНА НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ

Загальна характеристика календарно-обрядових, суспільно-побутових і родинно-побутових пісень	9
Пісні МАРУСИ ЧУРАЙ (1625–1653)	10
Пісня «Віють вітри, віють буйні»	11
Пісня «Засвіт встали козаченьки»	12
Народні пісні, думи, балади	13
Історична пісня «Ой Морозе, Морозенку»	13
Історична пісня «Чи не той то хміль...»	14
Козацька дума «Дума про Марусю Богуславку»	15
Балада «Ой летіла стріла»	17
Тестові завдання до теми «Усна народна творчість»	19

ДАВНЯ УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА (XI–XVIII ст.)

Повість минулих літ	24
Оповідь про заснування Києва	24
Оповідь про помсту княгині Ольги	25
Слово про похід Ігорів (приблизно 1187 р.)	27
Тестові завдання до теми «Давня українська література»	31
ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА (1722–1794)	37
Вірш «De libertate» («Про свободу»)	37
Вірш «Всякому місту — звичай і права...»	38
Байка «Бджола та Шершень» (зі збірки «Байки харківські»)	39
Афоризми Григорія Сковороди	40
Тестові завдання до теми «Григорій Сковорода»	41

ЛІТЕРАТУРА КІНЦЯ XVIII – ПОЧАТКУ XX СТ.

ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ (1769–1838)	46
Поема «Енеїда»	46
(1798 — три перші частини; 1825–1826 — завершено решту; 1842 — надруковано весь твір)	
П'єса «Наталка Полтавка» (1819)	50
Тестові завдання до теми «Іван Котляревський»	53
ТАРАС ШЕВЧЕНКО (1814–1861)	58
Поема «Катерина» (1839)	58
Поема «Кавказ» (1845)	60
Поема «Сон» («У всякого своя доля...») (1844)	62
Послання «І мертвим, і живим, і ненарожденним...» (1845)	66
Афоризми з послання «І мертвим, і живим, і ненарожденним...»	67
Вірш «Заповіт» («Як умру, то поховайте...») (1845)	68
Тестові завдання до теми «Тарас Шевченко»	69

ПАНТЕЛЕЙМОН КУЛІШ (1819–1897)	77
Роман «Чорна рада» (1857)	77
Тестові завдання до теми «Пантелеймон Куліш»	82
ІВАН НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ (1838–1918)	87
Повість «Кайдашева сім'я» (1879)	87
Тестові завдання до теми «Іван Нечуй-Левицький»	90
ПАНАС МИРНИЙ (1849–1920)	96
Роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (1875)	
Перша і четверта частини	96
Тестові завдання до теми «Панас Мирний»	101
ІВАН КАРПЕНКО-КАРИЙ (1845–1907)	106
Трагікомедія «Мартин Боруля» (1886)	107
Тестові завдання до теми «Іван Карпенко-Карий»	111
ІВАН ФРАНКО (1856–1916)	116
Повість «Захар Беркут» (1882)	117
Вірш «Чого являєшся мені у сні?..» (1896) (зі збірки «Зів'яле листя»)	121
Поема «Мойсей» (1905)	123
Тестові завдання до теми «Іван Франко»	129

Українська література ХХ ст.

МИХАЙЛО КОЦЮБИНСЬКИЙ (1864–1913)	138
Повість «Тіні забутих предків» (1911)	138
Новела «Intermezzo» (1908)	142
Тестові завдання до теми «Михайло Коцюбинський»	146
ВАСИЛЬ СТЕФАНІК (1871–1936)	151
Новела «Камінний хрест» (1900)	152
Тестові завдання до теми «Василь Стефаник»	154
ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА (1863–1942)	159
Новела «Valse mélancolique» (1898)	159
Тестові завдання до теми «Ольга Кобилянська»	163
ЛЕСЯ УКРАЇНКА (1871–1913)	168
Вірш «Contra spem spero!» (1890)	168
Драма-феєрія «Лісова пісня» (1911)	170
Тестові завдання до теми «Леся Українка»	176
МИКОЛА ВОРОНИЙ (1871–1938)	181
Вірш «Блакитна Панна» (1912)	181
Тестові завдання до теми «Микола Вороний»	183
ОЛЕКСАНДР ОЛЕСЬ (1878–1944)	188
Романс «Чари» (1907) (зі збірки «З журбою радість обнялась»)	188
Вірш «О слово рідне! Орле скутий!..» (1909)	190
Тестові завдання до теми «Олександр Олесь»	191
ПАВЛО ТИЧИНА (1891–1967)	196
Вірш «Пам'яті тридцяти» (1918)	197
Вірш «Ви знаєте, як липа шелестить...» (1911)	198
Вірш «О панно Інно...» (1915)	199
Тестові завдання до теми «Павло Тичина»	200

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ (1895–1964)	205
Сонет «У теплі дні збирання винограду...» (1922)	205
Тестові завдання до теми «Максим Рильський»	207
МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ (1893–1933)	212
Новела «Я (Романтика)» (1924)	213
Тестові завдання до теми «Микола Хвильовий»	216
ВОЛОДИМИР СОСЮРА (1898–1965)	222
Вірш «Любіть Україну!» (1944)	222
Тестові завдання до теми «Володимир Сосюра»	224
ВАЛЕР'ЯН ПІДМОГИЛЬНИЙ (1901–1937)	230
Роман «Місто» (1927)	230
Тестові завдання до теми «Валер'ян Підмогильний»	234
ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ (1902–1954)	239
Роман «Майстер корабля» (1927–1928).....	239
Тестові завдання до теми «Юрій Яновський»	246
ОСТАП ВИШНЯ (1889–1956)	251
Гумореска «Моя автобіографія» (1927)	251
Усмішка «Сом» (1953) (зі збірки «Мисливські усмішки»)	253
Тестові завдання до теми «Остап Вишня»	255
МИКОЛА КУЛІШ (1892–1937)	260
Комедія «Мина Мазайло» (1929)	260
Тестові завдання до теми «Микола Куліш»	264
БОГДАН-ІГОР АНТОНІЧ (1909–1937)	269
Вірш «Різдво» (1934)	269
Тестові завдання до теми «Богдан-Ігор Антонич»	270
ОЛЕКСАНДР ДОВЖЕНКО (1894–1956)	275
Кіноповість «Зачарована Десна» (1942–1956)	275
Тестові завдання до теми «Олександр Довженко»	279
АНДРІЙ МАЛИШКО (1912–1970)	285
«Пісня про рушник» (1959)	285
Тестові завдання до теми «Андрій Малишко»	286
ВАСИЛЬ СИМОНЕНКО (1935–1963)	292
Вірш «Ти знаєш, що ти — людина...» (1962)	292
Вірш «Задивляюсь у твої зіниці...» (1962)	293
Вірш «Лебеді материнства» (1960–1963)	294
Тестові завдання до теми «Василь Симоненко»	295
ВАСИЛЬ ГОЛОБОРОДЬКО (народився 1945)	300
Вірш «Наша мова»	300
Тестові завдання до теми «Василь Голобородько»	301
ОЛЕСЬ ГОНЧАР (1918–1995)	306
Новела «Модри Камень» (1946)	306
Тестові завдання до теми «Олесь Гончар»	308
ГРИГІР ТЮТЮННИК (1931–1980)	314
Новела «Три зозулі з поклоном» (1977)	314
Тестові завдання до теми «Григір Тютюнник»	317

ВАСИЛЬ СТУС (1938–1985)	323
Вірш «Господи, гніву пречистого...» (1972) (зі збірки «Палімпсести»)	323
Тестові завдання до теми «Василь Стус»	324
ІВАН ДРАЧ (1936–2018)	329
«Балада про соняшник» (1962)	329
Тестові завдання до теми «Іван Драч»	330
ДМИТРО ПАВЛИЧКО (народився 1929)	335
Вірш «Два кольори» (1964)	335
Тестові завдання до теми «Дмитро Павличко»	336
ЛІНА КОСТЕНКО (народилась 1930)	340
Вірш «Страшні слова, коли вони мовчать...» (1977)	
(зі збірки «Над берегами вічної ріки»	340
Роман у віршах «Маруся Чурай» (1979)	341
Афоризми Ліни Костенко	349
Тестові завдання до теми «Ліна Костенко»	350

Твори українських письменників-емігрантів

ІВАН БАГРЯНИЙ (1907–1963)	354
Роман «Тигролови (1946)»	354
Тестові завдання до теми «Іван Багряний»	359
ЄВГЕН МАЛАНЮК (1897–1968)	364
Вірш «Уривок з поеми» (1924)	364
Тестові завдання до теми «Євген Маланюк»	366

СУЧАСНИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС

(кінець ХХ – початок ХХІ ст.)

Постмодернізм як літературне явище	370
Тестові завдання до теми «Сучасний літературний процес	
(кінець ХХ – початок ХХІ ст.). Постмодернізм»	373

Варіант тестових завдань у форматі ЗНО	
(за демонстраційним зошитом ЗНО–2021)	378

Додаток 1. Короткий словник термінів	384
Додаток 2. Теорія літератури в таблицях	391
Літературні роди та жанри	391
Літературні напрями, стилі, течії	391
Художні засоби (тропи)	392
Види комічного	393
Композиція (будова) художнього твору	394
Додаток 3. Псевдоніми й справжні прізвища письменників,	
належність їх до літературних епох, шкіл, угруповань	394
Додаток 4. Відповіді до типових тестових завдань за темами	396
Додаток 5. Використані джерела інформації	400
Додаток 6. Асоціативний зоровий ряд до літературних творів	401

ЗАМІСТЬ ВСТУПУ

Звісно, у вступному слові можна написати, що, придбавши саме цей посібник, ви складете ЗНО на найвищий бал. Проте таке твердження було б маніпулятивним. Просто придбавши посібник (будь-який!), ви не складете жодного іспиту. Книжка — лише інструмент, яким будете користуватися **ВИ**. Без праці — насамперед над собою — успіху досягти неможливо.

Щоб успішно скласти ЗНО, вам потрібні два основні «ресурси»: *час і сила волі*.

«З усіх утрат утрата часу найтяжча», — писав славетний український філософ Григорій Сковорода. Час не можна зупинити, повернути чи, наприклад, покласти на депозитний рахунок. Але він може допомогти примножити знання. Варто лише докласти зусиль і мобілізувати силу волі. У пригоді стане цей посібник, який допоможе не загубитися в розмаїтті інформації та суттєво полегшить підготовку до ЗНО.

Посібник **укладено й структуровано** відповідно до чинної програми ЗНО з української мови і літератури за модулями.

Кожна тема — це письменник і його твір чи твори. Інформація подана модулями, які структуровано рубриками «Обличчя», «Робота з текстом», «Зоровий ряд до твору», «Узагальнюємо», «Тести».

«Обличчя» — основні відомості про письменників. Важливо розуміти, що митець — не набір дат, а людина. До речі, факти, які вас вразили, варто виділяти рамкою чи кольором — використовуйте їх як приклад із суспільного життя під час написання власного висловлення.

«Робота з текстом» — етап, який не можна ігнорувати. У посібнику подано не звичайні, а марковані тексти програмових творів.

Що це означає?

У всіх ліричних творах виокремлено та названо художні засоби (опираючись на підказки, навчитеся аналізувати незнайомі поезії). До речі, позначено не лише тропи, а й проведено паралелі з іншими текстами.

Епічні, ліро-епічні та драматичні твори подано скорочено, а стислий переказ — з цитатами.

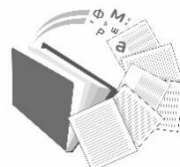
Працюючи з текстом, виокремлюйте головне, зафарбовуйте деталі — не ігноруйте ручне письмо (відомо, що префронтальна кора головного мозку активізується лише під час ручного письма).

Також тексти супроводжуються поясненнями у вигляді опорних таблиць і схем.

«Зоровий ряд до твору» — ілюстрації, за якими потрібно впізнати текст. Ця рубрика нагадує, що варто звернутися до **Додатка 6**, розглянути пропонувані в ньому відповідні ілюстрації і виконати завдання. Цей додаток розміщено наприкінці книжки.

До речі, завдання ЗНО передбачають і роботу з ілюстраціями, схемами.

«Узагальнюємо» — рубрика, яка нагадує паспорт твору, бо подає найосновнішу інформацію за текстом. Завдання ЗНО передбачають не лише відтворення вивченого, а й аналіз незнайомого тексту. Тому рекомендуємо після роботи з текстом створити паспорт твору самостійно, а потім звірити з таблицею в посібнику.

Тести розміщено наприкінці кожного тематичного модуля. Завдання побудовано так, щоб ви могли згадати вивчене і працювати з текстом (цитатами), схемами, ілюстраціями.

Тематичні модулі опираються на **додатки** — узагальнювальні таблиці. Теорію подано у двох форматах: **визначення термінів із конкретними поясненнями та прикладами** (приклади — тільки з творів ЗНО).

Теоретичні відомості також запропоновано в таблицях, які допоможуть зрозуміти, як визначати літературні роди та жанри, напрями, стилі, течії. Окремо — таблиця, де наведено псевдоніми й справжні прізвища письменників, належність їх до літературних епох, шкіл, угруповань. Звісно, в усіх таблицях наведено й приклади.

На останніх сторінках — **відповіді**. Якщо ви не можете втриматися від спокуси підглянути, просто виріжте цю сторінку й заховайте ☺.

Отже, щоб успішно скласти ЗНО, вам потрібні лише два основні «ресурси». Ні, усе-таки три: *час, сила волі й цей посібник* ☺.

Успіхів вам!

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ

Загальна характеристика календарно-обрядових, суспільно-побутових і родинно-побутових пісень

Фольклор — усна народна творчість. Характерні ознаки:

- анонімність (відсутність автора);
- колективність (народ);
- варіативність (можливі кілька варіантів одного твору);
- усна форма.

Жанри народних пісень — це різновиди пісень.

Жанр	Приклад	Пояснення
Календарно-обрядові пісні: – щедрівки; – колядки; – русальні; – купальські; – жниварські	Ой на Івана, та й на Купала Там дівчинонька квіти збирала. Квіти збирала, в пучечки клала, До річки несла, <u>в воду пускала</u>	Такі пісні «прив'язані» до певної дати в календарі та народних свят: Різдва, Івана Купала, Зелених свят, пори жнив тощо. В уривку йдеться про свято Івана Купала (у ніч із 6 на 7 липня дівчата плетуть вінки, пускають їх на воду — це один із обрядів)
Суспільно-побутові пісні: – козацькі; – чумацькі; – наймитські; – бурлацькі; – стрілецькі; – рекрутські	Ой на горі та й женці жнуть, А попід горою, ярм-долиною козаки йдуть. Гей, долиною, гей, широкою, козаки йдуть	Зверніть увагу, що в таких піснях згадано «професію» людини, її роль у суспільстві
Родинно-побутові пісні – пісні про родинні стосунки (мати, син, зять, невістка, дитина); – про кохання; – колискові	В кінці греблі шумлять верби, Що я насадила... Нема того козаченька, Що я полюбила ...	Тут йдеться про кохання, отже, це родинно-побутова пісня

- Як визначити жанр?

Кожен жанр визначають за змістом. Аналізуючи текст (у тестах ЗНО зазвичай одна строфа), звертайте увагу на те, про що в ньому йдеться. Жанри та приклади наведено в таблиці (до речі, приклади взято з тестів ЗНО минулих років).

- Рід. Пісні належать до літературного роду *лірика*.

Історична пісня — це ліро-епічний фольклорний жанр, у якому відтворено

історичні події чи **конкретні історичні постаті** та висловлено ставлення народу до них.

Рід — ліро-епос.

Приклад історичних пісень: «Чи не той то хміль...» та «Ой Морозе, Морозенку».

Дума — жанр (вид) власне українського ліро-епосу, який виконували мандрівні співці-музики: кобзарі, бандуристи, лірники в Центральній і Лівобережній Україні.

Рід — ліро-епос.

- **Ознаки думи:**
  - виконують речитативом (спів-проказування);
  - більша за обсягом від історичних пісень;
  - має три частини: заспів («заплачка», як називали кобзарі), основна розповідь, закінчення («славословіє»);
  - астрофічність (без поділу на строфи-куплети через змінність порядку римування).
- **Найчастіше вживані художні засоби:**
  - паралелізми (зазвичай у заспіві);
  - епітети (*земля християнська, тихі води, ясні зорі, мир хрещений, каторга бусурманська, тяжкая неволя*),
  - тавтологія (повтори);
  - риторичні запитання, звертання;
  - інверсія, анафора;
  - стиль урочистий, піднесений, чому сприяє наявність архаїзмів — застарілих слів.

Балада — жанр ліро-епосу **фантастичного, історико-героїчного** або **соціально-побутового** характеру з драматичним сюжетом.

- **Ознаки балади:**
  - напружений сюжет, трагічність (смерть),
  - метаморфоза — фантастичне перетворення (наприклад, людина перетворюється на птаха чи дерево).

ПІСНІ МАРУСІ ЧУРАЙ (1625–1653)

Поштова марка,
присвячена Марусі Чурай.
Худ. О. Штанко

Маруся Чурай — українська народна співачка й поетка **часів Хмельниччини**, яка, за переказами, жила в Полтаві.

Народилася в сім'ї козацького сотника Гордія, який був одним із провідників антипольського повстання.

У юності мала багато залицяльників, серед яких — молодий козак Іскра Іван Якович, але серце вона віддала Грицеві Бобренку (за іншими версіями — Гриць Остапенко), сину хорунжого Полтавського полку, з яким згодом таємно заручилася. Зі спалахом Хмельниччини в 1648 р. Гриць вирушив на війну, обіцяючи повернутися. Проте після повернення до Полтави він не звертав уваги на Марусю. Зраджена дівчина вирішила отруїтися зіллям, яке ненароком випив Гриць.

Полтавський суд засудив Марусю до страти, але її було амністовано універсалом Богдана Хмельницького, який приніс Іван Іскра: *«В розумі ніхто не губить, кого щиро любить. Отже, і карати без розуму не доводиться, а тому наказую: зарахувати голову полтавського урядника Гордія Чурая, відрубану ворогами нашими, заради чудових пісень, що вона їх складала. [...] Марусю Чурай з-під варту звільнити»*.

Текст вироку полтавській піснетворці знайдено в матеріалах козацького законодавства XV–XVII ст., що доводить історичність особи Марусі Чурай.

Для покути дівчина ходила на прощу до Києва, але, повернувшись до Полтави, померла у 28 років (за іншими даними, прийняла постриг у монастирі).

До цієї теми ви повернетесь під час вивчення твору Ліни Костенко «Маруся Чурай».

ВІЮТЬ ВІТРИ, ВІЮТЬ БУЙНІ

тавтологія
Віють вітри, віють буйні,
гіпербола
Аж дерева гнуться,
паралелізм
Ой як болить моє серце,
А сльози не ллються.

епітет
 Трачу літа в **лютім горі**
 І кінця не бачу.
 Тільки тоді і полегша,
 Як нишком поплачу.

метафора
Не поправлять сльози щастя,
 Серцю легше буде,
Хто щасливим був часочок, } *ідея*
По смерть не забуде...

Єсть же люди, що і моїй
 Завидують долі,
самотність
Чи щаслива та билинка, } *риторичне запитання*
Що росте на полі?

Що на полі, що на пісках, } *риторичне запитання*
Без роси, на сонці?

Тяжко жити без милого
 І в своїй сторонці!

риторичне звертання
 Де ти, **милий, чорнобривий?**
 Де ти? Озовися!
 Як я, бідна, тут горюю,
 Прийди подивися.

Полетіла б я до тебе,
 Та крилець не маю,
 Щоб побачив, як без тебе
гіпербола
З горя висихаю

До кого я пригорнуся
І хто приголубить, } *риторичне запитання*
Коли тепер того нема,
Який мене любить?

Перегляньте ілюстрації в Додатку 6 до пісні «Віють вітри, віють буйні». Які асоціації до тексту твору виникли у вас?

Твір	«Віють вітри, віють буйні»
Автор	Маруся Чурай (піснярка — історична особа, оповита легендами)

Перифраз	«Дівчина з легенди», «Малоросійська Сафо», «Легендарна піснетворчиня»
Рід	Лірика
Жанр	Пісня
Історія твору	Цією піснею розпочинається твір Івана Котляревського «Наталка Полтавка». Сюжет пісні покладено в основу близько десяти творів, серед них — історичний роман у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай»
Тема	Зображення почуттів дівчини
Ідея	Возвеличення щирого кохання та вірності
Визначте в тексті	Паралелізм (зіставлення людини й природи; уся пісня побудована на паралелізмі: почуття — природа); риторичні запитання та звертання, порівняння, епітети, пестливі слова

ЗАСВІТ ВСТАЛИ КОЗАЧЕНЬКИ

Засвіт встали козаченьки

В похід з полуночі,

Заплакала Марусенька

Свої ^{епітет}ясні очі.

тавтологія

риторичне звертання

Не плач, не плач, Марусенько,

Не плач, не журися,

Та за свого миленького

Богу помолися!

Стоїть **місяць** над горою,

А **сонця** немає...

Мати сина в доріженьку

Слізно проводить:

антитеза

паралелізм

«Іди, іди, мій синочку,

Та й не забаряйся.

За чотири неділеньки

Додому вертайся».

*діалогічна форма:
із цього місця і до
кінця пісні*

«Ой рад би я, матусенько,

Скоріше вернутись,

Та щось мій **кінь вороненький**

В воротах спіткнувся.

інверсія, постійний епітет

прикмета

Ой бог знає, коли вернусь,

В якую годину;

Прийми ж мою Марусеньку

Як рідну дитину!

Прийми її, матусенько, —

Всі у Божій волі!

Бо хто знає, чи жив вернусь,

Чи ляжу у полі?»

*риторичне
запитання*

«Ой рада б я Марусеньку

За рідну прийняти,

Та чи буде ж вона мене,

Сину, шанувати?»

«Ой не плачте, не журітесь,

В тугу не вдавайтесь:

Заграв мій **кінь вороненький,**

Назад сподівайтесь!»

інверсія, постійний епітет

Перегляньте ілюстрації в *Додатку 6* до пісні «Засвіт встали козаченьки». Які асоціації виникли у вас до тексту твору?

<i>Твір</i>	«Засвіт встали козаченьки»
<i>Автор</i>	Маруся Чурай (піснярка — історична особа, оповита легендами)

<i>Перифраз</i>	«Дівчина з легенди», «Малоросійська Сафо», «Легендарна піснетворчиня»
<i>Рід / Жанр</i>	Лірика / Пісня
<i>Історія твору</i>	За назвою пісні Ліна Костенко найменувала у творі «Маруся Чурай» один з розділів
<i>Тема</i>	Діалог матері й сина, який збирається на війну. Звернення сина до матері, щоб вона прийняла його кохану, «як рідну дитину»
<i>Ідея</i>	Поетизація щирого й вірного кохання. Уславлення козаків, для яких обов'язок перед Батьківщиною вищий за сімейне щастя
<i>Визначте в тексті</i>	Риторичні запитання й звертання, порівняння, епітети, пестливі слова, діалогічну форму, антитезу, тавтологію

НАРОДНІ ПІСНІ, ДУМИ, БАЛАДИ

ОЙ МОРОЗЕ, МОРОЗЕНКУ

Ой **Морозе, Морозенку**,
Ти славний козаче,
 За тобою, Морозенку,
 Вся **Вкраїна плаче**.
 Не так тая Україна,
Як та стара мати,

} риторичне звертання

Заплакала Морозиха,
 Та стоячи біля хати.
 Ой з-за гори та з-за кручі
Буйне військо виступає.

Попереду Морозенку
Сивим конем виграває.

То не грім в степу грохоче.

То не хмара світ закрила, —

То татар велика сила

Козаченьків обступила.

Бились наші козаченьки

До **ночі глухої**, —

Полягло наших чимало,

А татар утрось.

} анафора, заперечне порівняння

Перегляньте ілюстрації в Додатку 6 до історичної пісні «Ой Морозе, Морозенку». Які асоціації до тексту твору виникли у вас?

Твір	«Ой Морозе, Морозенку»
Автор	Народ

Рід / Жанр	Ліро-епос / Історична пісня
Епоха	Національно-визвольна війна 1648–1657 рр.
Місце події	Савур-могила (Донеччина)
Історія твору	Історичним прототипом козака Морозенка став Нестор-Станіслав Мрозовицький — шляхтич, один із найбільших магнатів Речі Посполитої. Він прийшов на Запорозьку Січ і записався рядовим козаком, із власної волі зрікся всіх своїх багатств. Був військово-політичним діячем за часів Хмельниччини, дослужився до полковника реєстрового козацького війська. Організовував військові дії на Поділлі, бився під Пилявцями, керував кіннотою під Збаражем, де в 1649 р. героїчно загинув у бою. У народній пісні йдеться про загибель Морозенка на Савур-могілі (Донеччина)
Тема	Боротьба українського народу проти турецько-татарських завойовників

Не вернувся Морозенко,
Голова завзята.
 Замучили молодого
 Татари **прокляті**.
 Вони його не стріляли
 І на часті не рубали,
 Тільки з нього, молодого,
Живцем серце виривали.
 Поставили Морозенка
На Савур-могилу.
 «Дивись тепер, Морозенку,
 Та на свою Україну!»
 Вся ти еси, Україно,
 Славою покрита,
 Тяжким горем, та сльозами,
Та кров'ю полита!
 І поки над білим світом
 Світить сонце буде, —
Твої думи, твої пісні
 Не забудуть люди.